

**PENYIMPANGAN MAKSIM KAWICAKSANAN SAJRONE VIDHEO
YOUTUBE CERITA KEHIDUPANKARYA BATS CHANNEL**

E-JOURNAL

**Dening:
DHIMAS YOGA PERWIRA
15020114086**

**UNIVERSITAS NEGERI SURABAYA
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAN SASTRA DAERAH**

2020

**PENYIMPANGAN MAKSIM KAWICAKSANAN SAJRONE VIDHEO YOUTUBE CERITA
KEHIDUPANKARYA BATS CHANNEL**

Dhimas Yoga Perwira

S-1 Jurusan Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa), Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Surabaya
dhimasperwira@mhs.unesa.ac.id

Dr. Surana, S.S., M.Hum

Dhosen Jurusan Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa), Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Surabaya

Abstrak

Panganggone basa ing saben ndina nuduhake yen ta basa kuwi dadi salah sawijine ilmu sing wigati. Basa uga dianggo kanggo alat komunikasi saben ndina lan awujud pacaturan. Ing bebrayan basa digunakake minangka sarana kanggo ngungkapake utawa nuduhake pamikir, rasa, emosi, lan ngomongake samubarang utawa weling sing arupa pamanggih utawa usul. Sajrone basa kasebut dituturake, ana paugeran sing kudu tansah diugemi kareben wong liya lan panutur bisa mangerteni apa kang dimaksud ing sajrone tuturan. Nanging, akeh uga sing kurang ngugemi paugeran lan malah-malah nglanggar paugeran kasebut. Wong sing nglanggar maksim sinebut penyimpangan maksim. Panliti milih irah-irahan *Penyimpangan Maksim Kawicaksanan Sajrone Vidheo Youtube Cerita Kehidupan Karya Bats Channel*, amarga sajrone *vidheo* kasebut ngemu penyimpangan maksim.

Panliten iki minangka panliten dheskriptif kualitatif. Dhata sing ana sajrone panliten iki awujud tembung, frasa lan ukara sing sumber dhatane yaiku *vidheo Youtube Cerita Kehidupan karya Bats Channel*. Teknik nyemak lan nyathet dadi tata cara kanggo ngumpulake dhata lan sabanjure bakal diklasifikasikake sing nduweni sipat nyimpangake maksim kawicaksanan lan banjur dianalisis. Banjur asile panliten diklasifikasiake kanthi wujud tuturan miturut Searle.

Asile saka panliten iki antarane yaiku wujud, 1) Wujud Ekspresif, 2) Wujud Asertif, lan 3) Wujud Impositif. Asil sing kapindho tujuwan 1) Ekspresif Tujuwan Ngarani, 2) Ekspresif Tujuwan Maneni, 3) Asertif Tujuwan Ngarani, 4) Asertif Tujuwan Nyepelake, 5) Asertif Tujuwan Maneni, 6) Impositif Tujuwan Maneni. Saliyane asil kuwi uga ana asil sing arupa titikan ing saben wujud lan tujuwan.

Tembung wigati: Penyimpangan Maksim, Pacaturan, Pragmatik, Ekspresif, Asertif, Impositif, *Cerita Kehidupan*.

PURWAKA

1.1 Landhesan Panliten

Panganggone basa minangka alat cecaturan nduweni tujuwan supaya kita bisa dimangerteni dening wong liya. Basa digunakake minangka sarana kanggo ngungkapake utawa nuduhake pamikir, rasa, emosi, lan ngomongake samubarang utawa weling sing arupa pamanggih utawa usul. Bisa disebut yen ta basa digunakake kareben lawan tutur bisa nampa apa sing dikandhakake dening panutur, sahingga komunikasi bisa mlaku utawa kalaksanan kanthi lancer lan efektif. Ana kalane wong sing ngomongake samubarang ora kanthi cara gamblang, ananging kanthi cara sing sumirat utawa ora langsung. Saliyane iku sajrone basa, ana pawongan sing ora tertib anggone nggunakake basa sing sabenere nduweni prinsip-prinsip kang baku kanthi cara ora sengaja. Maksud utawa tujuwan panutur nuturake tuturane marang mitra tutur ora genah utawa ora bisa ditampa dening mitra tutur. Kawigatene panliti tumrap panliten iki uga adhedhasar saka saya mungkrete solah bawa kang ana ing bebrayan. Utamane ana ing diri pribadine para rumaja

sing urip ing jaman *Millenial*. *Cerita Kehidupan* iki uga dadi pangilone bebrayan ing jaman saiki. Ilange diri pribadi ketimuran sing minangka budaya asli saka budaya nuswantara, utamane ing babagan basa. Akeh para rumaja sing wis ora bisa mbasani lan ngetrepake basa kang bener marang sapa sing diajak omong. Iki kang dadi perkara sing bisa ndadekake nyimpange tumrap prinsip-prinsip cecaturan.

Panutur lan mitra tutur kudune patuh marang prinsip-prinsip cecaturan supaya cecaturan bisa ditampa dening panutur lan mitra tutur, utawa bisa diomongake lancar. Salah sijine yang kalebu sajrone prinsip-prinsip cecaturan yaiku prinsip kesopanan. Kesopanan umume munjer ana ing solah bawa, ananging uga bisa dideleng saka tuturane. Basa minangka pangilon saka kapribaden pawongan lan mangaribawani tumrap mitra tutur nalika cecaturan.

tuturan kang nduweni sipat nglarani, ngrugekake utawa alok ala marang wong liya kalebu tumindak sing ala lan ora oleh ditindakake. Leech (1983:132) ngandharake yen sajrone prinsip kesopanan ana maksim-maksim: (a)

maksim kawicaksanan, (b) maksim dermawan, (c) maksim pepujen, (d) maksim andhap asor, (e) maksim kecocokan, lan (f) maksim kesimpulan.

Wujud-wujud cecaturan akeh ditemokake sajrone anggane kita urip saben dina utawa ing sajrone vidheo, kayata *Cerita Kehidupan*. *Cerita Kehidupan* minangka salah siji vidheo sing ngandhut cecaturan, sing isa narik kawigaten kanggo diteliti, amarga akeh cecaturan sing dituturake dening para tokoh. Ananging sajrone cecaturan lan tuturan kang dumadi ana ing sajrone vidheo, ana kalane peserta tutur kurang bisa nampa sahingga nuwuhake teges-teges sing salah. Cecaturan antarane panutur lan mitra tutur ora dumadi kanthi cara lancar. Kaya ngene iki kang mangaribawani lan marakake cecaturan ora bisa ditampa dening mitra tutur. Samubarang kaya mangkene narik kawigaten tumrap panliti ngenani penyimpangan maksim kesopanan kang dilakoni dening para tokoh sajrone vidheo liwat apa kang dituturake kasebut.

Akeh penyimpangan kang dituturake dening para tokoh pemain vidheo *Cerita Kehidupan*. Tuturan sing ana penyimpangan maksim kesopanan kuwi mau nduweni maksud tartamtu. Maksud kang ana ing sajrone cecaturan kuwi bisa dideleng saka konteks sing mangaribawani tuturan kasebut. Saliyane kuwi, perkara-perkara sing mangaribawani sahingga tuwuh pirang-pirang jinis penyimpangan maksim kesopanan. Amarga saka kuwi, tuwuh rasa kawigaten panliti kanggo ngliti penyimpangan kang dumadi ana ing vidheo kasebut.

Cerita Kehidupan yaiku karya *Bats Channel* sing arupa vidheo. Karyane kuwi mau diupload menyang salah siji medhia sosial, yaiku *Youtube*. Sajrone karyane kuwi mau, *Bats Channel* nyritakake kagiyatan saben ndinane para tokoh. Critane bisa diarani crita sing kaya ana ing bebrayan, uga bisa didadekake pangilon kanggo sing ndeleng. Tuturan sing dituturake dening para tokoh ngemu babagan sing lucu, kasar, andhap asor lsp. Panliti njupuk tuturan sing kasar, punjere yaiku ana ing kurang wicaksanane tuturan.

1.2 Underan Panliten

Adhedhasar landhesane panliten ing ndhuwur, mula panliten iki bakal dipunjerake ing rong perkara ing ngisor iki:

- (1) Kaya ngapa wujud penyimpangan maksim kawicaksanan sajrone vidheo *Cerita Kehidupan*?
- (2) Tujuan apa kang kinandhut ing penyimpangan maksim kawicaksanan sajrone vidheo *Cerita Kehidupan*?
- (3) Apa titikane penyimpangan maksim kawicaksanan sajrone vidheo *Cerita Kehidupan*?

1.3 Ancas Panliten

Adhedhasar landhesane panliten lan punjere panliten ing ndhuwur, mula panliten iki nduweni ancas kaya kang sinebut ing ngisor iki.

- (1) Njlentrehake wujud penyimpangan maksim kawicaksanan sajrone vidheo *Cerita Kehidupan*.
- (2) Njlentrehake tujuwan penyimpangan maksim kawicaksanan sajrone vidheo *Cerita Kehidupan*.
- (3) Njlentrehake titikane kang kinandhut ing penyimpangan maksim kawicaksanan sajrone vidheo *Cerita Kehidupan*.

1.4 Paedah Panliten

1.4.1 Paedah Teoretis

Panliten iki diajab muga-muga bisa migunani kanggo panyengkuyung ngrembakane ilmu pragmatik kang wis ana sadurunge. Menahi jlentrehan ngenani penyimpangan maksim kesopanan sing dumadi ana ing urip bebrayan. Saliyane iku, panliten iki uga bisa migunani tumrap sampurnane lan ngrembakane ilmu basa (Linguistik).

1.4.2 Paedah Praktis

Asile panliten iki bisa menahi ilmu lan nambahi kawruh tumrap para mahasiswa lan siswa ing sekolahan ngenani piwulangan basa Jawa. Nambahi wawasan kanggo pamaca ngenani penyimpangan maksim kawicaksanan kang dumadi, mligine ing vidheo. Saliyane kuwi, saka asile panliten iki sapa wae bisa ngerti lan bisa mocapake tuturan kanthi cara kang bener. Pungkasan yaiku dikarepake supaya panliten iki bisa menahi wawasan tumrap pamaca.

1.5 Wewatesane Panliten

Panliten iki asipat winates ngenani perkara kang diteliti. Anane perkara-perkara kasebut diwatesi amarga saka kurang rowane kawruh kang dinduweni panliti, tur kareben apa kang diteliti ora nggrambyang lan mbleber tekan ngendi-ngendi. Wewatesane yaiku, kaping pisanan, panganggone panliten iki nggunakake basa Jawa ngoko. Kaping pindho, sumber dhata sing dianggo panliten yaiku mung saka *Vidheo Youtube Cerita Kehidupan* karya *Bats Channel*. Kaping telune, sumber dhata mung saka *Episode* 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14. Panliti milih *episode* kuwi amarga dianggep paling akeh dhatane.

1.6 PanjlentreheTembung

1.6.1 Maksim

Maksim minangka kaidah basa sajrone interaksi lingual; kaidah-kaidah sing ngatur solah bawa, panganggone basa, lan *interpretasi-interpretasine* tumrap solah bawa lan tuturan mitra tutur. Saliyane kuwi maksim uga sinebut minangka wujud pragmatic adhedhasar

prinsip kerja sama lan prinsip kesopnan. Prinsip-prinsip kuwi kanthi jangkep diandharake sajrone ing prinsip kerja sama Grice (1975).

1.6.2 Kawicaksanan

Tegese kawicaksanan ing Bausastra yaiku, pawongan sing bisa nganggo budine kalawan bener. Yen miturut teges sing ana ing KBBI, kawicaksanan yaiku, wasis anggone nggunakake akal budine.

1.6.3 Kerendahan Hati

Kerendahan hati bisa wae dijarwakake ing basa Jawa yaiku, andhap asor. Tegese andhap asor ing Bausastra yaiku, pawongan kang bisa ngrumangsani trep anggone ngajeni awake (ora gumedhe). Yen ana ing KBBI, kerendahan hati nduweni teges, samubarang (sipat) ora gumedhe utawa sumanak.

1.6.4 Penyimpangan Maksim

Penyimpangan maksim yaiku penyimpangan sing nggedhekake bathi diri pribadi lan nuwuhake rasa rugi marang mitra tutur utawa wong liya sing diajak tuturan. Penyimpangan iki bisa gawe mitra tutur rugi, lara ati, nesu lsp. Rugine mitra tutur yaiku awujud, kecaman, mirangke mitra tutur lan ngisinake mitra tutur.

1.6.5 Vidheo

Miturut KBBI (Kamus Besar Bahasa Indonesia), vidheo yaiku *rekaman gambar hidup atau program televisi untuk ditayangkan lewat pesawat televisi*.

Vidheo miturut Cecep Kustandi (2013:64) yaiku, alat sing bisa nyuduhake wara-wara, nuduhake laku, njlentrehake konsep-konsep sing angel, menehi kawruh ngenani kabisan, ngringkes wektu lan mangaribawani tingkah.

Miturut Arief S. Sadiman (2009:74) vidheo yaiku, medhia audio visual sing bisa nyuguhake gambar lan swara. Piweling sing bisa disuguhake arupa kasunyatan (dumadi, kedadeyan penting, warta) utawa panemu (crita), bisa asipat wara-wara

Saben vidheo nduweni sipat bisa narik kawigaten lan mbungahake, sarta nggawe para sing nonton mikir. Saben asil karya sing ana sipat manjila lan narik kawigaten sahingga ana akeh cara sing bisa digunakake sajrone salah sijine vidheo *documenter* kanggo ngandharake pikiran ngenani dunya kang nyata. (Rabiger, 2009:8).

Salah sawijine medhia kang nduweni sipat masal, sing dumadi saka gabungan antarane gambar-gambar kang obah lan cecaturan. (Palapah lan Syamsudin, 1986:11)

TINTINGAN KAPUSTAKAN

2.1 Panliten Saemper

Panliten kang saemper, yaiku panliten kang wis tau diteliti dening panliti sadurunge. Salah sijine panliti yaiku, Choiria Fitriyanti kanthi irah-irahan Prinsip Kerjasama sajrone Adicara Ngoro Bei Ing JTV. 1) Adicara Ngoro Bei

nggambarake wujud prinsip kerjasama miturut Grice. Ana patang jinis maksim sing ana sajrone prinsip kerjasama Grice, yaiku maksim kuantitas, maksim kualitas, maksim relevansi, lan maksim pelaksanaan/cara. Panlitene uga nemokake pelanggaran prinsip kerjasama, yaiku pelanggaran maksim kuantitas, pelanggaran maksim kualitas, pelanggaran maksim relevansi, pelanggaran maksim pelaksanaan/cara. Kabeh pelanggaran iku akeh digunakake dening panutur/paraga ing adicara Ngoro Bei supaya nuwuhake lelucon sajrone pacaturan. 2) Tuturan sajrone adicara Ngoro Bei ngemu sipat humor sing diandharake dening Dunandjaya. Sipat-sipat sing marakake pamireng gumuyu yaiku a) ngemu kejutan amarga ngomongake tuturan sing ora pantes; b) bisa ngecoh wong liya; c) nglanggar tabu, yaiku ngomongake tetembungan sing ora pantes; d) nampilake sing aneh-aneh; 5) ora nalar; 6) kontradiktif karo kedadeyan; 7) nggodha; lan 8) nduweni teges luwih saka siji tumrap sawijine tembung sing lumrahe ana ing humor teka-teki sing asipat dolanan tetembungan. Kabeh sipat humor ing ndhuwur ana ing sajrone adicara Ngoro Bei ing JTV. Sipat-sipat humor iku mesthi ana ing adicara lawakan kaya mangkene amarga bab iku wis dadi ancasa adicara lawakan umume.

Panliten kang saemper nomer loro yaiku nate diteliti dening Nur Hidayatul Fahri 2012, kanthi irah-irahan Aspek Pragmatik Kerjasama sajrone Medhia Ketawa. Mujudake salah sawijine humor minangka hiburan sing saya ngrembaka nganti saiki. Minangka wujud pacaturan, bedhekan awujud kumpulane tembung, ukara, wacana lan tembung kang maknane mbutuhake tafsir sing khusus. Humor sajrone medhia sosial, wujud maksim kerjasama kang digunakake, ing antarane yaiku (1) maksim kerjasama kuantitas, (2) maksim kualitas, (3) maksim relevansi, lan (4) maksim cara/pelaksanaan. Semono uga penyimpangan maksim kerjasama kang digunakake, ing antarane yaiku (1) pelanggaran maksim kerjasama kuantitas (2) pelanggaran maksim kualitas, (3) pelanggaran maksim relevansi, lan (4) pelanggaran maksim cara/pelaksanaan. Para panulis humor mligine panulis basa humor medhia sosial rata-rata padha nggayuh bab kang lucu lan bisa gawe wong liya ngguyu kanthi cara nyimpangake maksim kerjasama mau, minangka sarana hiburan lan minangka sarana pawiyatan.

Panliten kang saemper sing nomer telu yaiku panliten sing diduweni dening Intan Nur Cahyani Safitri, kang nduweni irah-irahan Maksim Kerjasama lan Penyimpangan maksim kerjasama sajrone Pacaturan Para Mahasiswa kang Kos Ing Babatan Surabaya, ngrembug yen ta pacaturan para mahasiswa kuwi ngandharake lan ngemu surasa kang temen, nanging asipat santai nalika cecaturan. Pacaturan para mahasiswa kang kos ing Babatan Surabaya kuwi didudud yen pacaturan para

mahasiswa kang kos ing Babatan Surabaya kuwi patuh utawa manut marang kaidah basa lan patang maksim kerjasama miturut panemune Grice. Wujud maksim kerjasama kang digunakake, ing antarane yaiku (1) maksim kerjasama kuantitas, (2) maksim kerjasama kualitas (3) maksim kerjasama relevansi (4) maksim kerjasama cara/pelaksanaan. Semono uga penyimpangan pacaturan ing antarane yaiku (1) planggaran maksim kerjasama kuantitas (2) planggaran maksim kualitas, (3) planggaran maksim relevansi, lan (4) planggaran maksim cara/pelaksanaan. Sajrone pacaturan kang ditindakake dening para Mahasiswa kang kos ing Babatan Surabaya, ana bab kang pancen disengaja diandharake kanthi cara nyimpangake maksim kerjasama amarga sajrone cecaturan kuwi supaya bisa nglipur lan ora nyebabake spaneng sajrone cecaturan. Sahingga ana saperangan pacaturan kang disengaja dituturake kanthi cara nyimpang saka maksim kerjasama.

Panliten kang saemper sing nomer papat yaiku panlitene Okvia Ayu Hari Putri Kanthi irah-irahan Maksim Cara Sajrone Animasi Humor Cak Ikin Culoboyo, sing isi dudutane uga ngemu maksim kaya panjlentrehan sadurunge. Pacaturan sajrone vidheo animasi Cak Ikin Culoboyo kang ana ing aplikasi Youtube ngandhut salah sawijine maksim kerjasama, yaiku maksim cara. Wujud basa kang ana sesambungane karo maksim cara diperang dadi rong bageyan, yaiku (1) wujud basa aspek maksim cara sajrone animasi humor Cak Ikin Culoboyo lan (2) wujud panyimpangan basa aspek maksim cara sajrone animasi humor Cak Ikin culoboyo. Saka rong perangan kasebut, kang luwih akeh ditemokake yaiku wujud planggaran basa kang kabukten karo anane 46 tuturan kang nyimpang saka maksim cara. Dene wujud basa kang laras marang aspek maksim cara cacahé ana 29 tuturan. Anane planggaran kang luwih akeh tinimbang tuturan kang laras mratandhakake yen pacaturan kang dumadi ing animasi humor Cak Ikin Culoboyo luwih akeh nyimpang saka paugerane prinsip kerjasama maksim cara. Bab kasebut dianggep umum jalaran kedadèn ing pacaturane para dhagelan amrih bisa nuwuhake humor lan banyolan. Anane wujud basa aspek maksim cara lan planggarane ing animasi Cak Ikin Culoboyo uga dilandhesi karo saperangan tujuwan tutur, yaiku (1) tujuwan tindak asertif, (2) tujuwan tindak dhirektif, lan (3) tujuwan tindak ekspresif. Ing pacaturane para paraga animasi Cak Ikin Culoboyo, kang laras marang maksim cara dilandhesi karo rong jinis tujuwan tutur, yaiku (1) tindak asertif (arupa tuturan: ngandharake lan nuduhake) lan (2) tindak direktif (arupa tuturan: ngarahake, pamit, nyasmitani lan nuturi). Dene ing pacaturane para paraga animasi Cak Ikin Culoboyo kang nyimpang saka maksim cara dilandhesi karo telung tujuwan tutur, yaiku (1) tindak asertif (arupa tuturan: sambat/complaining, nuduhake ,

negesake, ngira-ira/predhiktif lan ngandharake), (2) tindak dhirektif (arupa tuturan: ngarahake lan nyasmitani), lan (3) tindak ekspresif (arupa tuturan: mbanyol, nyemoni, atur bela sungkawa, ngluputake, umuk/boasting, nampik lan atur pepujen). Wujud pacaturan kang laras lan nyimpang saka maksim cara kasebut dituwuhake karo anane tujuwan-tujuwan tartamtu saka peserta tutur jalaran anane konteks lan pamawas bebarengan kang diduweni dening peserta tutur. Saliyane iku uga ana faktor liya kang menehi pangaribawa tumrap laras orane tuturan ing maksim cara, yaiku faktor raket orane panutur lan mitra tutur.

2.2 Pragmatik

Miturut Leech (1983:6) ngandharake yen ta pragmatik yaiku studi ngenani makna sajrone gegayutan ngenani kahanan-kahanan cecaturan (speech situation). Kahanan-kahanan ujar kasebut minangka konteks tuturan sing dadi lelandhesan dumasane cecaturan. Kahanan ujar yaiku panutur lan lawan tutur, konteks tuturan, tujuwan ngenani tuturan, tuturan minangka wujud tindakan utawa kagiyatan lan tuturan minangka prodhuk tindak verbal. Sapamikiran karo Leech, Levinson (1983:9) lan disengkuyung dening Tarigan (1986:33) pragmatic yaiku telaah ngenani gegayutan antara basa lan konteks sing minangka dhasar kanggo cathetan utawa laporan pemahane basa. Uga bisa diarai, pragmatik yaiku telaah ngenani mapu orane panganggane basa sing nggayutake sarta nyerasake ukara-ukara lan konteks-konteks kanthi trep.

Sabanjure Kawasti (1990:16) ngandharake yen ta pragmatik yaiku telaah ngenani makna sajrone tuturan. Yule (1996:3) nerangake pragmatik yaiku studi ngenani makna sing diandharake dening panutur lan ditafsirake dening mitra tutur. Peserta tutur dikarepake bisa paham antarane siji lan sijine makna saka tuturan sing diucapake. Makna sing kinandhut sajrone tuturan kasebut diselarasake dening konteks tuturan.

Dudutane yaiku pragmatik kasebut narik kawigaten amarga nglibatake kepriye manungsa padha mangerteni lan njangkepi siji lan sijine dideleng saka linguistic, nanging pragmatik dhewe nduweni peran minangka ruwang lingkup pasinaon sing ngilangake greget amarga pasinaon kasebut majibake kita kanggo mangerteni wong liya lan apa sing ana ing isi pikirane.

Miturut Parker (sajrone Wijana 1996:2-3) *“Pragmatics is distinct from grammar, which is study of the internal structure of language. Pragmatics is the study of how language is used to communicate”*, pragmatik beda karo tata basa, sing minangka studi ngenani struktur internal basa. Pragmatik yaiku studi ngenani kepriye basa digunakake sajrone cecaturan. Makna sing dikaji sajrone pragmatik yaiku makna sing

kaiket dening konteks. Miturut Mey (2001:6) nerangake yen *"pragmatics studies the use of human language communication as determined by the conditions of society."* Pragmatik nyinaoni panganggane komunikasi basa manungsa sing dhasare ditemtokake dening kahanan sing ngadhahi lan ngandhesi basa iku. Saka pirang-pirang teges ing ndhuwur, pragmatik bisa ditegei minangka cabang ilmu basa sing nyinaoni ngenani makna lan panganggane basa sajrone kahanan tartamtu lan kaiket dening konteks tuturan.

2.2.1 Presuposisi

Ing andharan makalah iki bakal dijlentrehake antarane presuposisi lan tindak tutur. Jlentrehan kasebut bakal dijlentrehake kanthi cara dionceki siji-siji. Awit saka titikan nganti tekan tuladhane. Teges Presuposisi kanthi umum yaiku salah sijine satuan ilmu semantis pragmatis kang njlentrehake bab pangangen-angen (*praanggapan*). Miturut Yule, (2014:42) Presuposisi yaiku salah sawijining asumsi saka panutur minangka kedadeyan sadurunge kang ngasilake tuturan. Kang nduweni presuposisi yaiku panutur kang digunakake nglaksanani tuturan marang mitra tutur. Presuposisi kalebu ing ilmu linguistik semantik nanging ing rembakane para linguist luwih sarujuk yen presuposisi sajrone semantik luwih diteliti maneh, amarga durung bisa mbungahake para linguist yen mung ana ing semantik (Nadar, 2009; Gazdar, 1979; 103; Mey: 1993: 201; Levinson 1983: 167).

2.2.2 Implikatur

Dijlentrehake luwih rinci yen ta Grice (Sajrone Suseno, 1993: 30 via Mulyana) ngandharake yen ta implikatur yaiku tuturan sing nyiratake samubarang sing beda karo apa sing sabenere dituturake. Samubarang sing 'beda' kuwi mau sing disebut maksud panutur sing dituturake kanthi eksplisit. Kanthi tembung liya, implikatur yaiku maksud, kapenginan, utawa tuduhan ati sing disingitake. Kanthi etimologis, implikatur diwujudake saka tembung *implicatum* lan kanthi nomina tembung iki memper karo tembung *implication*, sing maksude pangerten, (Echols, 1984 via Mulyana). Kanthi structural, implikatur nduweni guna minangka jembatan/rante sing nggayutake antara 'sing dituturake' karo 'sing diimplikasikake'. Miturut PWJ Nababan (1987: 28) sajrone Abdul Rani ngandharake yen ta implikatur kaiket karo konvensi sing nduweni makna sing kedadèn sajrone proses komunikasi. Konsep kuwi sabanjure dimangerteni kanggo nerangake prabeda antara samubarang 'sing dituturake' karo sing diimplikasiake.

2.2.3 Deiksis

Miturut Purwo (1984:1) deiksis yaiku tetembungan sing asipat gonta-ganti gumantung marang sapa sing dadi panutur lan gumantung saka kahanan nalika dituturake, upamane: tembung 'aku', 'mrene', 'saiki'. Lyons

(1995:270) menehi werdi yen ta deiksis saka tembung Yunani sing werdine 'nuduhake' utawa 'tuduh' iki sing dadi perkara teknis sajrone teori basa, kanggo nuduhake titikane basa sing gayutane karo watak lan panggon tuturan.

Deiksis sajrone tembung wus akeh banget sing ngrembug, ananging deiksis sosial isih durung akeh sing ngrembug. Panliten deiksis dhewe kudu nggunakake rong teori, yaiku pragmatik lan sosiolinguistik. Miturut Nababan (1984:2) sosiolinguistik yaiku studi utawa rerembug saka basa gegayutane karo tuturan basa sing ana ing bebrayan. Sosiolinguistik yaiku subdisiplin linguistik sing nyinaoni basa sajrone gegayutan kanthi factor-faktor bebrayan utawa factor sosial (Soeparno, 2002:25). Deiksis yaiku semantic sing nduweni tembung utawa konstruksi sing mung bisa ditegesake kanthi titikan kanthi ngitungake kahanan tuturan. Cummings (2007:31) nambahake yen ta deiksis uga nuturake kategori-kategori gramatikal sing nduweni pepadhan sing padha akehe.

Komponen deiksis yaiku adverbial-adverbial panggon lan wektu kayata mrene lan neng kono ("neng panggon sing cedhak karo panutur". "ora neng panggon sing cedhak panutur") lan saiki sarta mengko ("nalika nuturake"; nalika ora nuturake).

2.3 Tindak Tutur

Tindak tutur yaiku salah sawijining kajian sajrone ilmu semantis pragmatis. Kajian kasebut digunakake kanggo nggolongake jinise tuturan adhedhasar maksud lan asil kang dituwuhake. Maksud ukara ing ndhuwur yaiku yen nglakokake komunikasi lan ngasilake tuturan, bakal ana respon utawa anane tindak kang dilakokake sawise. Saben kahanan ujaran kudu ana panutur lan mitra tutur. Katrangan iki ngandhut implikasi yen semantis pragmatis ora mung sawates ing basa lisan, ananging ngandhut basa tulis. Leech (Nadar, 2009: 7) ngandharake yen sajrone tindak tutur ana limang aspek tutur kayata: panutur lan mitra tutur, konterks tuturan, ancas tuturan, tindak tutur minangka salah sawijining tindak lan tuturan minangka produk tindak verbal. Saengga, sajrone kajian tindak tutur luwih dijingglengi makna utawa teges tindak ing tuturan. Tindak tutur dipantha dadi telu yaiku lokusi, ilokusi lan perlokusi. Kanthi ringkes, tegese tindak tutur bisa dijlentrehake kaya ing ngisor iki (Tarigan, Guntur; 35): Tindak tutur lokusi yaiku nglakokake tindak kanggo ngandharake samubarang. Tindak tutur ilokusi yaiku nglakokake salah sawijining tindak sajrone ngandharake samubarang. Tindak tutur perlokusi yaiku nglakokake salah sawijining tindak kanthi nyatakake samubarang.

Tindakan sing diandharake kareben ngasilake samubarang wujud tuturan bakal ngemu telung tindakan sing padha-padha kaiket. Sepisan yaiku tindak tutur Lokusi yaiku tindak dhasar tuturan utawa ngasilake

samubarang tuturan linguistik sing nduweni makna. Yen ngadhepi samubarang sing angel ngenani tindakan wujud swara lan tembung sing apik sing nduweni tujuwan kanggo ngasilake tuturan sing nduweni makna sajrone basa amarga basa kasebut kaya-kaya isih kurang dimangeerteni kanggo wong umum.

2.3.1 Konsep Tindak Tutur

Tindak tutur (Speech act) minangka unsur pragmatik sing gegayutane karo panutur, pamireng utawa panulis lan pamaca sarta sing dituturake. Sajrone cak-cakane tindak tutur digunakake karo pirang-pirang ilmu disiplin. Miturut Chaer (2004:16) tindak tutur minangka gejala individual, asipat psikologis, lan sateruse ditemtokake dening kabisaan basane panutur sajrone ngadhepi kahanan tartamtu. Sajrone tindak tutur luwih dideleng saka makna utawa teges tindak sajrone tuturane.

Konsep yaiku panjlentrehane teori. Teori tindak tutur luwih dijlentrehake dening para linguist, kayata J.L Austin (sajrone A.H Hasan Lubis, 1991:9) nuturake yen ta kanthi cara pragmatis, saora-orane ana telung tindakan sing bisa diwujudake dening panutur sajrone nglakoni tindak tutur yaiku tindak tutur lokusi, ilokusi lan perlokusi (Hartyanto, 2008).

2.3.2 Jinis Tindak Tutur

Tindak tutur diperang pirang-pirang jinis. Tindak tutur sing dilangsungake kanthi tembung performatif dening Austin (sajrone Rusmianto, 2009:75) dirumusake minangka telung kedadèn sing dadi siji, yaiku (1) Lokusi, (2) Ilokusi, (3) Perlokusi. Sajrone iki, kanggo nitiki digunakake teori Wijana lan Rohmadi (2010:28) sing mbage tindak tutur adhedhasar langsung orane tuturan lan adhedhasar literal orane tuturan. Lokusi yaiku nglakoni pakaryan kanggo ngomongake samubarang, ilokusi yaiku nglakoni sawijining pakaryan sajrone ngomongake samubarang, perlokusi yaiku nglakoni sawijining pakaryan kanthi ngomongake samubarang. Tindak tutur dipantha dadi telu, yaiku:

Saben kahanan ujaran kudu ana panutur lan mitra tutur. Katrangan iki ngandhut implikasi yen pragmatik ora mung sawates ing basa lisan, ananging ngandhut basa tulis. Yen paramasastra njingglengi saben-saben statis kang abstrak kayata ukara-ukara (sintaksis) lan proposisi-proposisi (semantik), dadi pragmatik njingglengi tindak-tindak verba utawa perfomansi-perfomansi kang dumadi sajrone kahanan khusus ing wanci tartamtu. Ing bab kasebut pragmatik njingglengi basa sajrone undha usuk kang luwih konkrit tinimbang paramasastra. Cekake, omongan dianggep dadi salah sawijining wujud kagiyatan utawa sawijining tindak ujar.

Tindak ilokusi dibage dadi lima miturut Searle (1980), yaiku: 1) asertif tindak tutur kang njlentrehake apa lan kepriye samubarang iku ana, 2) komisif yaiku tindak tutur kang ngongkon panutur nglakokake samubarang, 3)

direktif yaiku tindak tutur kang fungsine ngongkon mitra tutur nglakoni samubarang, 4) ekspresif yaiku tindak tutur kang gegayutan karo rasa lan sikap, 5) deklarasi yaiku tindak tutur kang nggayutake isi proposisi karo kasunyatan satemene. Miturut Searle (1980) ilokusi deklarasi yaiku tindak ilokusi kang paling spesifik. Tindak deklarasi dilakokake karo pawongan kang nduweni tugas khusus kanggo nglakokake sajrone reng-rengan kerja institusional.

Miturut Austin (Ibrahim, 1993: 14) tindak ilokusi diperang dadi limang jinis, yaiku verdiktif, komisif, eksersitif, behatif, ekspositif. Saka teori Searle lan Austin, Ibrahim (1993, 15-44) njlentrehake yen tindak tutur ilokusi diperang dadi patang jinis, yaiku konstatif, direktif, komisif lan *Acknowledgement*.

Tindak tutur konstatif lan tindak tutur asertif minangka ekspresi kapercayan kang nduweni maksud, saengga mitra tutur bisa nduweni kapercayan kang padha. Tindak tutur iki nglibatake panutur ing kebeneranproposisi kang di ekspresikake.

2.3.3 Konteks Tuturan

Pragmatik ndeleng konteks minangka kawruh bebarengan antarane panutur lan mitra tutur. Kawruh kasebut nuju ing interpretasi tuturan. Miturut Leech (1983:13) lan diterjemahake dening Oka (1993:20) konteks ditegesi minangka aspek-aspek sing gegayutan karo lingkungan fisik lan sosial tuturan. Kanthi tembung liya, konteks minangka samubarang kawruh kalandhesan dening kang nduwe tuturan lan mitra tutur mbiyantu nafsirake makna tuturan.

Tarigan (1986:35) ngandharake yen konteks bisa ditegesi kanthi akeh cara, upamane kita nglebokake sapek-aspek sing selaras utawa relevan ngenani latar fisik lan tuturan sosial. Yen kaya mangkono, bisa diomongake yen konteks yaiku saben lelandhesan kawruh sing kira-kira diduweni lan disarujuki bareng dening pambicara lan panyimak. Konteks bakale menehi interpretasi penyimak tumrap apa sing dimaksud pambicara kanthi tuturan tartamtu.

Miturut Halliday lan Ruqaiya Hasan (1985:10) lan dijarwakake dening Tou (1994:7-10) konteks ateges tetembungan lan ukara sadurunge lan sawise ukara tartamtu sing lagi disinaoni. Saka teges ing ndhuwur, mbiyen konteks mung gegayutan karo tembung lan ukara saka satunggale teks, sing akhire Malinowski nggawe julukan “konteks situasi”. Konteks situasi iki ora mung ana ing verbal wae, ananging uga ana ing kahanan panggane teks utawa tuturan kuwi dituturake. Saka teges-teges ing ndhuwur, konteks bisa ditegesi luwih munjer yaiku samubarang kawruh latar belakang sing padha diduweni dening panutur lan mitra tutur lan ndadekake sarana panjlentrehe maksud saka tuturan.

Basa mesthi dituduhake sajrone konteks. Sajrone swara lan makna, ana konteks sing mangaribawani selarase sintem basa. Miturut Rustono (1990:20) konteks yaiku samubarang sing dadi sarana jlentrehan utawa maksud. Sarana kuwi ana rong macem, sing sepisan arupa bageyan ekspresi sing bisa nyengkuyung maksud lan sing kaping pindho arupa kahanan sing gegayutan karo samubarang kedaden. Konteks sing arupa bageyan ekspresi sing bisa disengkuyung maksud kuwi sinebut koteles, lan konteks dhewe arupa kahanan sing gegayutan karo samubarang kedaden lazim sinebut konteks.

Konteks yaiku saprangkat asumsi sing dibangun kanthi cara psikologis dening panutur lan mitra tutur selaras karo kawruh ing sabenere. Konteks iki ora mung sawates ing tuturan sanalika iku lan tuturan sadurunge, nanging nyambung sakabehane sing bisa klebu ing sajrone interpretasi, kayata pangarep-arep kanggo sateruse, hipotesis ilmiah, kapercayan ngenani agama, lelucon, asumsi ngenani kabudayan (faktor sosial, norma sosial lsp) kapercayan ngenani panutur utawa sawalike (Sperber lan Wilson, 1998: 15). Konteks iki mangaribawani interpretasi panguru tumrap tuturan.

Methik Alwi et.al sajrone Rustono (1999: 21) konteks nduweni pirang-pirang unsur kayata situasi, panutur, pangrungu, wektu, panggon, adegan, topik, kedadeyan, wujud amanat, kode, lan sarana. Saliyane kuwi, unsur konteks sing arupa sarana yaiku wahana komunikasi sing bisa awujud pacaturan langsung utawa liwat *telpon*, surat, lan sapanunggalane.

Kanthi ilmu basa sing wis ana, para ahli saya suwe saya sadhar yen ta sabenere konteks ora mung kaiket wektu, panggon, situasi, topik, panutur utawa mitra tutur wae, nanging luwih amba maneh kanthi konteks-konteks sing luwih adoh sajabané panutur lan pangrungu sing kalebu ing sajrone pacaturan. Para ahli wis njingglengi basa kanthi cara sing mirunggan lan luwih jero ing njerone manungsa sing nggunakake. Manungsa nggunakake basa sajrone politik, ekonomi, agama, pendidikan, sains lan teknologi. Mula konteks basa ora mung konteks panutur lan pangrungu ing panggon, wektu lan pacaturan tartamtu, nanging wis luwih jero maneh ing manungsa.

2.3.4 Komponen Tutur

Sajrone proses komunikasi, dumadi pristiwa sosial sajrone interaksi antarane panutur lan mitra tutur sajrone pristiwa utawa kahanan tartamtu sing biyasane diarani pristiwa tutur. Miturut Dell Hymes (1972:52) pristiwa tutur kudu nduweni 8 (wolu) komponen. Komponen kasebut biyasa sinebut SPEAKING. Panjlentrehe kaya mangkene:

a. S (*Setting & Scene*), *setting* dumadi saka rong perkara, yaiku wektu lan panggon tutur. *Scene* dumadi saka panggon lan wektu (kahanan cecaturan).

- b. P (*participant*), yaiku sapa wae sing klebu ing pertuturan, kayata panutur, mitra tutur lan peserta tutur.
- c. E (*end*), yaiku maksud utawa tujuwan sajrone cecaturan.
- d. A (*act sequence*), munjer ing wujud lan isi tuturan sing kinandhut sajrone panutur nalika nuturake tuturan (*action*). Gegayutane karo tembung sing digunakake, gegayutane antarane apa sing dituturake dening topik sing diomongake.
- e. K (*key*), munjer ing nada, intonasi, semangat lan cara tuturan dituturake, apa nesu, seneng utawa nangis.
- f. I (*instrumentalities*) munjer ing basa lisan, katulis utawa isyarat.
- g. N (*norm*) munjer ing aturan ana ngendi tuturan kasebut manggon, upamane gegayutan karo carane takon lan interupsi.
- h. G (*genres*) munjer ing wujud panjlentrehan tuturan kasebut, upamane arupa dhialog, ganjaran, sesorah, geguritan lan sapanunggalane.

2.3.5 Maksim Kesopanan

Miturut Wijana (1996:55), omong ora kudu terus nduweni gegayutan karo perkara sing sifate tekstual, ananging kerep uga gegayutan karo soal sing asipat interpersonal. Retorikane interpersonal pragmatik uga mbutuhake maksim kesopanan. Miturut Leech (1983:132) njlentrehake yen ta sajrone prinsip kesopanan kinandhut pirang-pirang perkara, kaya dene: (1) maksim kewicaksana, (2) maksim dermawan, (3) maksim pepujen, (4) maksim andhap asor, (5) maksim pasarujukan, lan (6) maksim kesimpatian. Maksim kesopanan iki ana rong perkara cecaturan yaiku diri pribadi lan wong liya. Diri pribadi yaiku panutur, wong liya yaiku mitra tutur, lan wong sing diomongake dening panutur lan mitra tutur.

Sajrone tuturan, peserta tutur kudu manut maksim-maksim kesopanan kareben tuturane kasebut bisa lancar. Ananging, yen maksim-maksim kasebut dilanggar kanthi maksud kanggo ngelek-elek, ngrugikake, utawa nglarani, tuturan kasebut dadi ora apik lan bisa sinebut tuturan sing gagal, amarga mitra tutur ngrumangsani yen dheweke ora diajeni, lan ngene iki sinebut ora santun. Kaya mangkene iki sing bisa nyebabake dumadine planggaran tumrap maksim kesopanan.

2.3.5.1 Kesantunan Miturut Leech

Kapethiksakalaman <https://littlestoriesoflanguages.wordpress.com/2012/05/16/prinsip-kesopanan-politeness-principles/> Sajrone model kesantunan Leech, saben maksim interpersonal kuwi nduweni guna kanggo nemtokake pringkat santun ing tuturan. Ing ngisor iki bakal diandharake ngenani kesantunan miturut Leech.

- a. *Cost benefit scale: Representing the cost or benefit of an act to speaker and hearer*

Nuduhake nyang gedhe utawa cilike rugi utawa untung sing nuwuhake tindak tutu ring sajrone tuturan. Saya tuturane kasebut ngrugekake panutur, mula bakal dianggep santun/sopan tuturan kasebut. Sawalike, yen tuturan kasebut luwih nguntungake panutur mula tuturan kuwi dianggep ora santun/sopan.

- b. *Optimality scale: Indicating the degree of choice permitted to speaker and/or hearer by a specific linguistic act*

Nunjuk marang akeh utawa sithike pilihan sing dituduhake si panutur marang mitra tutur sajrone kagiyatan pacaturan. Yen tuturan kasebut nduweni pilihan kanggo panutur utawa mitra tutur, bisa dianggep tuturan kasebut nduweni kesantunan sing apik uga, lan sawalike.

- c. *Indirectness scale: indicating the amount of inferencing required of the hearer in order to establish the intended speaker meaning*

Nunjuk marang langsung utawa ora langsung maksud samubarang tuturan. Yen ta tuturan kuwi sipate langsung bakal dianggep saya ora santun tuturan kasebut.

- d. *Authority scale: representing the status relationship between speaker and hearer*

Nunjuk marang gegayutan status sosial antara panutur lan mitra tutur sing kalebu ing tuturan. Yen ta jarak sosiale adoh antara panutur karo mitra tutur, tuturan sing digunakake kasebut bakal luwih dadi santun.

- e. *Social distance scale: Indicating the degree of familiarity between speaker and hearer*

Nunjuk nyang gegayutan sosial antara panutur lan mitra tutur sing kalebu sajrone pacaturan. Yen ta saya cedhak jarak sosial antara panutur lan mitra tutur, bakal dadi kurang santun tuturan kasebut.

2.3.5.2 Penyimpangan Maksim Kawicaksanan (Tact Maxim)

Peserta tutur kudune ngugemi prinsip kanggo tansaha ngurangi untung marang awake dhewe lan nggawe untunge marang liyaning sajrone tuturan. Wong sing nuturake kaya jlentrehan kasebut bisa diarani yen wong sing sopan utawa nduweni unggah-ungguh. Iki uga selaras karo panemune Rahardi (2005: 60) kang njlentrehake yen ta maksim iki nduweni prinsip, nggawe rugine wong liya kudu dikurangi lan malah digawe untung sagedhe-gedhene ing sajrone pacaturan. Sapa wae sing bisa nggunakake lan ngugemi prinsip maksim kawicaksanan ing tuturane bisa dianggep wong sing nduweni unggah-ungguh.

Sawetara iku Wijana (1996: 56) nambahake menawa tuturane peserta tutur saya dawa bisa dianggep luwih sopan marang mitra tutur. Tuturan sing dituturake kanthi cara langsung luwih ora sopan lan yen dituturake kanthi cara ora langsung malah dianggep sopan. Sajrone maksim kawicaksanan, Leech (Terjemahan Oka, 1993: 206) tembung kang digunakake yaiku maksim *kearifan*. Sajrone bebrayan akeh banget sing ora ngugemi maksim kawicaksanan, mula kedadeyan kasebut diarani penyimpangan maksim kawicaksanan.

2.4 Landhesan Teori

Panliti nindakake panlitene mesthi kudu nduweni teori. Semono uga kanggo nglakokake panliten iki, panliti nganggo rong teori kanggo ngudhari undherane panliten sing ana yaiku, (1) Wujud penyimpangan maksim kawicaksanan sajrone vidheo Youtube Cerita Kehidupan. (2) Tujuwan penyimpangan maksim kawicaksanan sajrone vidheo Youtube Cerita Kehidupan. (3) Titikane kang kinandhut ing penyimpangan maksim kawicaksanan sajrone vidheo Youtube Cerita Kehidupan karya Bats Channel. Rong teori sing kanggo ngudhari undherane panliten kasebut bakal diandharake ana ing ngisor iki.

Sing kaping sepisan yaiku panganggane tindak tutur ilokusi miturut Searle (sajrone Rahardi, 2005: 72) ana limang wujud tuturan sing komunikatif yaiku 1) *Asertif*, yaiku wujud tuturan sing kaiket dening panuturlan mitra tutur sing nduweni bebener sajrone panutur. fungsi wujud tuturan iki yaiku kanggo nuduhake samubarang, menehi informasi, ngresula lan menehi panemu. 2) *Direktif/Impositif* yaiku wujud tuturana sing dimaksudake kanggo menehi pangaribawa tumrap panutur/mitra tutur supaya nglakoni tindakan tartamtu. Tindak tutur ini ana pirang-pirang perkara, ngongkon, menehi panemu, mrintah, njaluk weruh warta, njaluk weruh bebener lan nolak. 3) *Ekspresi* yaiku wujud tuturan sing dimaksudake kanggo nuduhake solah psikologis panutur/mitra tutur tumrap kahanan. Wujud *ekspresif* iki bisa arupa tindak njaluk ngapura, matur nuwun lan nyindhir. 4) *Komisif* yaiku wujud tuturan sing dimaksudake kanggo nuduhake janji utawa nawakake. Wujud *komisif* bisa arupa tindak janji, sumpah lan nawakake samubarang. 5) *Deklarasi* yaiku wujud tuturan sing dimaksudake kanggo nggegayutake isi tuturan karo kasunyatan. Tuturan kasebut dituturake dening panutur sing nduweni status sosial sing luwih dhuwur tinimbang mitra tutur. Tindakan iki nduweni maksud kanggo menehi idin, kategasan, asrah, ngukum lan nggunggung.

Konteks uga kudu dianalisis kanggo nyengkuyung panjlethane undheran panliten sajrone dhata. Teori kang digunakake yaiku teori miturut Dell Hymes (1972:52) priwata tutur kudu nduweni 8 (wolu) komponen.

Komponen kasebut biyasa sinebut SPEAKING. Panjlentrehe kaya mangkene: S (*Setting & Scene*), *setting* dumadi saka rong perkara, yaiku wektu lan panggon tutur. *Scene* dumadi saka panggon lan wektu (kahanan cecaturan). P (*participant*), yaiku sapa wae sing klebu ing pertuturan, kayata panutur, mitra tutur lan peserta tutur. E (*end*), yaiku maksud utawa tujuwan sajrone cecaturan. A (*act sequence*), munjer ing wujud lan isi tuturan sing kinandhut sajrone panutur nalika nuturake tuturan (*action*). Gegayutane karo tembung sing digunakake, gegayutane antarane apa sing dituturake dening topik sing diomongake. K (*key*), munjer ing nada, intonasi, semangat lan cara tuturan dituturake, apa nesu, seneng utawa nangis. I (*instrumentalities*) munjer ing basa lisan, katulis utawa isyarat. N (*norm*) munjer ing aturan ana ngendi tuturan kasebut manggon, upamane gegayutan karo carane takon lan interupsi. G (*genres*) munjer ing wujud panjlentrehan tuturan kasebut, upamane arupa dhialog, ganjaran, sesorah, geguritan lan sapanunggalane.

2.5 Panutur

Sudaryanto (2001:765) ngandharake yen panutur yaiku uwong kang pinter gunem. Dene Nadar (2009:8) ngandharake panutur utawa (*orang ke I*) minangka uwong kang nuturake sithik akehe tuturan. Dadi panutur iku bisa ditegesi uwong kang pinter gunem kang menehi tuturan tumrap mitra tutur. Dhasare panutur gumantung saka jinis kelamin, asal dhaerah, asal golongan masyarakat, umur, profesi, klompok etnik, lan agama.

2.6 Mitra Tutur

Nadar (2009:8) ngandharake yen mitra tutur iku O2 (*orang ke II*) kang dadi lawan tuture panutur. Mitra tutur bisa ditegesi uwong kang diajak guneman dening panutur. Mitra tutur minangka pananggape panutur, bisa uga ditegesi uwong kang dadi punjere saka panutur.

2.7 Medhia sosial

Medhia sosial yaiku manungsa kang bisa nularake idhe, kerja bebarengan, lan kolaborasi kanggo nyiptakake kreasi, pamikiran, debat, lan bisa nemokake pawongan kanggo mbangun komunitas, pamanggih kasebut diandharake dening (Antony Mayfield sajrone www.gurupendidikan.co.id dideleng tanggal 03 April 2019). Panemu liya yaiku diandhare yen medhia sosial minangka konten digital lan interaksi kang digunakake kanggo manungsa siji lan sijine (Sam Decker sajrone www.gurupendidikan.co.id dideleng tanggal 03 April 2019).

Medhia sosial miturut Aditya Firmansyah (2010:10) yaiku situs jejaring sosial minangka salah sawijine situs kang nduweni fungsi kanggo pelayanan uga bisa kanggo ndeleng profil, ndeleng *list* panganggo liyane,

ngundhang lan nrima kanca kanggo gabung sajrone *situs* kasebut. tampilan saka jejaring sosial iki yaiku bisa kanggo ndeleng profil panganggone kang ana *identitas* dhiri lan foto panganggone kasebut.

2.8 Youtube

Youtube yaiku salah sijini situs *web* andum *vidheo* sing digawe dening mantan karyawan *PayPal* ing Pebruari 2005. Situs iki bisa kanggo *ngunggah*, nonton, lan andum *vidheo*. Pabrik iki kantore ana ing San Bruno, California, lan nganggo teknologi Adobe Flash Video lan HTML5 kanggo nuduhake jinise video gaweane panganggo, kalebu kilp film, klip TV, lan *vidheo* musik. Saliyane kuwi ana konten amatir kayata blog *vidheo*, *vidheo* orisinil cekak, lan *vidheo* pawiyatan.

METODHE PANLITEN

3.1 Ancangan Panliten

Saben panliten mesthi nggunakake metodhe panliten kanggo nggayuh tujuwan kang wis dirumusake. Dening Djajasudarma (1993:3) ngandharake yen metodhe panliten mujudake piranti, prosedur, lan tata cara kanggo nлити objek kang dipilih dening panliti. Metodhe panliten basa nduweni sesambungan karo tujuwan panliten basa. Panliten basa nduweni tujuwan kanggo nglumpukake, ngolah sarta nyinaoni fenomena-fenomena basa. Panliten kang nggunakake metodhe kualitatif tegese panliten iku nggunakake prosedur tartamtu kanggo ngasilake dhata dheskriptif kang wujud tembung-tembung kang ditulis utawa lisan saka manungsa. Sajrone panliten kualitatif metodhe kang digunakake yaiku wawancara, pengamatan, lan metodhe kang manfaatake dokumentasi. Panliten iki nggunakake metodhe dheskriptif kualitatif. Sudaryanto (1993:62) ngandharake dheskriptif kualitatif yaiku panliten kang nengenake kanyatan utawa tandha-tandha empiris kang urip sajrone pribadine panutur. Panliten dheskriptif minangka panliten kang nuduhake anane kanyatan ing lapangan kang nduweni sesambungan karo panliten iki. Panliten dheskriptif nganalisis kanyatan-kanyatan kanthi nggunakake cara observasi langsung. Kanthi ancangan dheskriptif kualitatif, panliten iki dikarepake bisa ngolehake gegambaran kang cetha lan objektif ngenani penyimpangan maksim *kebijaksanaan* lan *kerendahan hati* sing ana ing *vidheo Cerita Kehidupan Karya Bats Channel*.

3.2 Sumber Dhata

Sumber dhata ing panliten iki asale saka tuturan *vidheo Cerita Kehidupan Karya Bats Channel*. Dene dhata sajrone panliten iki arupa ukara-ukara kang digunakake sajrone *vidheo Cerita Kehidupan Karya Bats Channel*. Dhata yaiku subjek saka ngendi anggone nemokake dhata kasebut, Arikunto (1988:144). Miturut

Sutopo (2006:56-57), sumber dhata yaiku papan panggonan dhata mau bisa ditemokake kanthi nggunakake metodhe tartamtu, bisa arupa manungsa, artefak, utawa dokumen-dokumen. Sumber dhata mau banjur dikumpulake kanthi cara ndeleng, ngrungokake, lan takon. Panliten kualitatif, nindakake sakabehe proses kuwi kanthi sadhar, manut arah, lan tansah nduweni ancas supaya pikantuk informasi kang diperlokake. Sumber dhata uga mujudake perangan kang baku sajrone panliten, antarane sumber dhata lan panliten kudu nduweni sesambungan kang baku lan kuwat.

3.3 Dhata

Dhata yaiku sakabehane kanyatan kang bisa dadi bahan nyusun sawijine informasi utawa asale cathethan panliti kang diolah kanggo asile panliten. Miturut Mursidin (2010:169), dhata kang bener yaiku dhata kang ana kaya kahanan asline. Dhata kang bener iku ngandhut teges ing sawalike dhata kang ana kasebut. Miturut Sudaryanto (1990:3) dhata kuwi ora padha karo objek panliten. Amarga dhata bisa didadekake bahan panliten, dudu objek panliten. Dhata sajrone panliten iki kaperang dadi loro, yaiku dhata primer lan dhata sekunder. Dhata primer panliten iki arupa ukara-ukara utawa tetembungan kang digunakake sajrone vidheo *Cerita Kehidupan Karya Bats Channel*. Dene dhata sekunder arupa vidheo *Cerita Kehidupan Karya Bats Channel*. Dhata kang ditliti kasebut wis kasil kecathet sawise nindakake proses nyemak vidheo *Cerita Kehidupan Karya Bats Channel*.

3.4 Instrumen Panliten

Instrumen panliten yaiku piranti kang digunakake kanggo ngukur fenomena alam utawa sosial kang dijangglengi, Sugiyono (2006:102). Instrumen panliten uga bisa ditegesi minangka piranti kang digunakake kanggo ngumpulake dhata utawa informasi panliten, Sanjaya (2011:84). Adhedhasar rong pamawas kasebut, dudutan kang bisa dituwuhake yaiku instrumen sajrone panliten kuwi yaiku:

(1) Panliti

Instrumen kang digunakake sajrone panliten iki yaiku panliti minangka instrumen utama, amarga panliti kasebut kang mangerteni perkara kanga arep ditliti, kayata: nggawe irah-irahan, nggawe lelandhesane panliten, nggawe undherane panliten, nggawe proposal panliten

(2) Smartphone

Smartphone yaiku digunakake kanggo nyengkuyung olehe dhata lan pangolahane dhata.

(3) Laptop

Laptop minangka salah sijine alat kang dianggo nyengkuyung nggolek sumber dhata lan uga dhata ing *Youtube*. Saliyane kanggo nggolek

sumber dhata lan dhata, laptop uga kanggo ngolah dhata kang wis ditulis sadurunge.

(4) Piranti kanggo nulis

Piranti kanggo nulis kayata potlot utawa pulpen lan kertas dianggo panliti kanggo nyengkuyung panlitene. Gunane piranti tulis iki kanggo nyathet dhata sing sakirane bisa dianggo.

Instrumen utama lan instrumen panyengkuyung kasebut nduweni kagunan kang beda-beda, nanging kabeh kuwi sinambung lan diperlokake ing panliten iki.

3.5 Tatacara Nglumpukake Dhata

Metodhe sing digunakake sajrone panliten iki yaiku metodhe simak. Metodhe simak yaiku metodhe sing dianggo panliti kanthi cara nyadhap panganggane basa, nyadhap panutur (yen kanthi cara lisan) pawongan utawa bisa uga langsung pawongan sing akeh lan nyadhap panganggane basa tulisan (Muhammad, 2011: 207). Tata cara nglumpukake dhata kanthi nggunakake metodhe simak, yaiku metodhe sing dilakokake kanthi cara nyimak, utamane nyimak panganggane basa. Kanthi teknik kasebut, panliti isa langsung ndeleng lan ngrungokake tuturan kang dumadi ing sajrone *vidheo Youtube cerita kehidupan karya Bats Channel*. Banjur sawise proses kasebut, panliti nggunakake teknik nyathet minangka teknik lanjutan. Kanggo luwih cethane bisa dideleng ing ngisor iki.

(1) Panliti ngundhuh *vidheo Youtube cerita kehidupan karya Bats Channel*, saka medhia sosial *Youtube*.

(2) Panliti banjur nyimak saben pacaturan sing ana ing sajrone *vidheo* kasebut.

(3) Sawise disimak diterusake kanthi cara nyathet utawa bisa diarani nranskrip pacaturan sing ana ing sajrone *vidheo* kasebut.

3.6 Tatacara Njlentrehake Dhata

Sawise dhata kang dikarepake wis kecekel, banjur dhata iku diolah kanthi cara metodhe distribusional. Metodhe distribusional yaiku ngolah dhata arupa basa kanthi cara nemtokake peranganane basa iku dhewe, utawa wujud basa kang digunakake (Sudaryanto, 1993:13). Panliten iki diandharake miturut paugeran lan tatanan kang awujud ukara-ukara. Dhata kang wis dikumpulake banjur dijlentrehake kanthi cara dheskriptif. Dheskriptif ateges tata cara ngonceki dhata kanthi nggunakake tembung, dudu angka kang bisa menehi sawenehe andharan panliten adhedhasar dhata kang diasilake saka subjek panliten. Dhata-dhata kasebut dijlentrehake kanthi metodhe formal yaiku ngandharake kanthi tandha-tandha lan lambang, sarta metodhe informal yaiku ngandharake kanthi nggunakake basa (Sudaryanto, 1993:144). Lambang yaiku cekakan saka dhasar-dhasar jinise pangira-ira. Panjlentrehe dhata sajrone panliten iki

ditindakake kanthi cara ngumpulake dhata, ngandharake menyang unit-unit, nindakake sintesa, nyusun awujud pola, milih lan milah dhata ngendi wae kang penting kanggo diteliti lan nggawe dudutan. Sajrone vidheo *Cerita Kehidupan Karya Bats Channel* kasebut ditranskrip lan diklasifikasi. Sakabehe korpus dhata diklompokake miturut tindak tutur adhedhasar kategori lan fungsi tindak tutur vidheo saka *Cerita Kehidupan Karya Bats Channel*. Kanthi ringkese bisa dideleng ing ngisor iki.

- (1) Dhata-dhata sing dicathet banjur diperang miturut underane panliten.
- (2) Sawise dhata kaperang banjur dhata-dhata dianalisis nganggo analisis kualitatif.
- (3) Banjur dijlentrehake asile panliten.

3.7 Tata Cara Nyuguhake Asil Panliten

Tata cara panliten kanggo nyuguhake asile panliten tindak tutur iki yaiku diwujudake kanthi wujud deskripsi ngenani underan panliten. Sistematika panulisan panliten iki bakal kasusun saka lima perangan bab, yaiku: Bab I : Purwaka, isine ngenani landhesan panliten, underan panliten, tujuwan panliten, paedah panliten, wewatesan panliten, lan panjlentrehe tetembungan. Bab II : Tintingan Kapustakan. Isine yaiku ngenani panliten sadurunge kang saemper, analisis wacana pragmatik, lan vidheo *Cerita Kehidupan Karya Bats Channel*. Bab III : Metodhe Panliten, isine yaiku ngenani ancangan panliten, sumber dhata lan dhata panliten, instrumen panliten, tata cara ngumpulake dhata, tata cara analisis dhata, tata cara nulis asile panliten. Bab IV : Pratelan saka asile panliten iki. Bab V : Panutup, kang isine dudutan lan pamrayoga.

ANDHARAN

4.1 Wujud Penyimpangan Maksim Kawicaksanan Sajrone

Wicaksana yaiku salah sijine sipat utawa watak saka pawongan tartamtu. Wicaksana ditegesi minangka sipat sing kerep nggunakake akal budi lan adil sajrone ngadhepi utawa ngrampungke perkara. Tuntunan-tuntunan kanggo nuturake tuturan sing wicaksanan kareben kacipta gegayutan antara diri pribadi/panutur lan mitra tutur/wong liya, dijlentrehake ana ing sajrone ilmu pragmatik. Panutur lan mitra tutur kudu kanthi tansah nyekel titikan maksim kawicaksanan, yaiku nguntungake wong liya lan kurang anggone ngrugekake mitra tutur/wong liya.

Panliten iki nliti babagan kosok balene saka teori maksim kawicaksanan sing nguntungake wong liya lan kurang anggone ngrugekake mitra tutur/wong liya. Dadi panliten iki bakal ngonceki panyimpangane saka maksim kasebut. Penyimpangan maksim kawicaksanan sajrone panliten wis kaperang-perang adhedhasar kahanan, tujuwan tuturan, lan maksud tuturan. Saben-saben perangan nuduhake dhata asli

saka vidheo sing ana ing *Youtube Bats Channel*. Dhata kasebut diklumpukake banjur dijingglengi siji mbaka siji. Saka dhata sing wis dijinggleng nuwuhake perangan-perangan maneh. Wujud penyimpangan maksim kawicaksanan sajrone vidheo *Cerita Kehidupan karya Bats Channel* diperang adhedhasar norma sing sabener lan ora nyimpangake maksim.

Maksim kawicaksanan ngemu 6 wujud tuturan. Wujud-wujud tuturan sing dimaksud yaiku wujud tuturan *impositif*, *komisif*, *ekspresif*, lan *asertif*. Penyimpangan maksim kawicaksanan sajrone vidheo *Cerita Kehidupan karya Bats Channel*, nuwuhake telung (3) wujud saka patang wujud kasebut. Wujud sing tuwuh sajrone Penyimpangan maksim kawicaksanan sajrone vidheo *Cerita Kehidupan karya Bats Channel*, yaiku wujud *ekspresif*, wujud *asertif*, lan wujud *impositif*. Wujud *ekspresif* diperang dadi rong bageyan, yaiku langsung lan ora langsung. Semono uga wujud *asertif* uga diperang dadi rong perangan yaiku langsung lan ora langsung.

4.1.1 Wujud Penyimpangan Ekspresif langsung

Wujud penyimpangan ekspresif langsung yaiku, wujud penyimpangan sing marakake panutur nuturake tuturane adhedhasar samubarang sing ora sabener ana ing tuturan kasebut. Langsung neng kene sing dimaksud yaiku, langsung dituturake menyang mitra tutur, dadi panutur nuturake tuturane langsung menyang mitra tutur utawa tanpa peserta tutur liyane.

Saka panliten kang wis dilakoni dening panliti ing sajrone vidheo *Cerita Kehidupan karya Bats Channel*, panliti nuwuhake 19 dhata kang kalebu wujud penyimpangan ekspresif langsung. Wujud iki dumadi amarga tuturan ngemu sipat ekspresif lan langsung dituturake menyang mitra tutur lan tanpa peserta tutur liyane. Tuladhane katuduhake ing dhata-dhata ing ngisor iki.

(1) IP: "Piye, mas?"

AK: "Radak rana ta biyasae, ya ra budheg ngono kok."

IP: "Ngko sanu krungu pak lik?"

(LD 1, EP 5, hal 86)

Konteks dhata ing ndhuwur yaiku, nalika IP omong nyang AK, nanging cedhak banget anggone omong. Anggone omong nalika IP lan AK leren kerja saka gilingan. Kaya mangkene yen digayutake karo SPEAKING. (S) Kedadeyan kuwi dumadi nalika sore wayahe leren kerja neng gilingan. (P) Panutur lan mitra tutur yaiku IP lan AK. (E) IP pengin ngrungokne omongane AK kanthi cetha, mula nyedhak. (A) Agus menehi weruh menyang IP yen kerja kudu sing semangat, nanging anggone lungguh IP kecedhaken, mula karo AK

dikongkon ngadoh. (K) Anggone nuturake AK kanthi banter lan rada nggetak. (I) Tuturan kasebut dituturake kanthi cara lisan. (N) Tuturane AK nuduhake penyimpangan maksim kawicaksanan, amarga ngrugekake IP sing sabenere pengin ngrungokne omongane AK kanthi cetha malah dikongkon ngadoh lan ngelokne IP budheg, **AK: “Radak rana ta biyasae, ya ra budheg ngono kok.”** (G) Tuturan diformulasikake kanthi cara dhialog.

4.1.2 Wujud Penyimpangan Ekspresif Ora Langsung

Wujud penyimpangan ekspresif ora langsung yaiku, wujud penyimpangan sing marakake panutur nuturake tuturane adhedhasar samubarang sing ora ana ing tuturan kasebut. Ora langsung neng kene sing dimaksud yaiku, ora langsung dituturake menyang mitra tutur, dadi panutur nuturake tuturane ora langsung menyang sing dimaksud ana ing tuturan utawa nganggo peserta tutur liyane, uga bisa mitra tutur dadi alat antara panutur lan maksud tuturane.

Saka panliten kang wis dilakoni dening panliti ing sajrone vidheo *Cerita Kehidupan karya Bats Channel*, panliti nuwuhake 5 dhata kang kalebu wujud penyimpangan ekspresif ora langsung. Wujud iki dumadi amarga tuturan ngemu sipat ekspresif lan ora langsung dituturake maksude panutur lan mitra tutur bisa dadi alat kanggo perantara apa kang dimaksud panutur. Tuladhane katuduhake ing dhata-dhata ing ngisor iki.

(2) PL: “Pan, reneya, Pan!”

AK: “Kae lo wedhusmu wis mbengok-mbengok wisan, gek rana, aku tak adus aku, wis kadhemen ngene kok.”

IP: “Ya wis aku tak dhisik, ya?”

(LD 7, EP 6, hal 87)

Konteks dhata ing ndhuwur yaiku, nalika AK ngiyup neng omahe IP lan IP diceluk karo PL. Kaya mangkene yen digayutake karo SPEAKING. (S) Nalika udan sore lan ing teras omah. (P) Dituturake dening PL, AK lan IP. (E) PL nyeluk IP kon mlebu nyang omah. (A) Agus nuduhne IP yen ta PL mbengoki IP, lan AK ngongkon IP kon ndang mangkat nalika diceluk karo PL. (K) Dituturake kanthi cara guyon. (I) Dituturake kanthi cara lisan. (N) Agus kanthi cara ora langsung ngrugekne PL kanthi cara ngelokne wedhus. **AK: “Kae lo wedhusmu wis mbengok-mbengok wisan, gek rana, aku tak adus aku, wis kadhemen ngene kok.”** (G) Tuturan diformulasikake kanthi cara dhialog.

4.1.3 Wujud Penyimpangan Asertif Langsung

Wujud penyimpangan asertif langsung yaiku, tuturan sing nuduhake panutur ngenani bener orane sing dituturake. Sing kalebu asertif yaiku kayata, ngomongake,

nuntut, ngakoni, nuduhake, nglaporake, menehi kasuyatan, ngurutake, lan pangangen-angen. Anane panliti, nлити penyimpangane, dadi apa kang dadi kosok balene saka kang kasebut bakal dadi dhata kang trep ing panliten iki, kayata nyepelekné, ngelokne lan ora ngajeni. Tembung langsung neng kene, maksude yaiku langsung dituturake saka panutur menyang mitra tutur tanpa perantara peserta tutur liyane, lan mitra tutur ora isa dadi perantara. Saka panliten iki, ana pirang-pirang dhata sing kalebu ing wujud penyimpangan asertif langsung. Tuladhane katuduhake ana ing dhata-dhata ing ngisor iki.

(3) AK: “Nek neng ngarep jenenge becekan. Sadurunge getun ibarat sedia payung sebelum hujan, sadurunge getun kudune awakmu melakukan neng ngarepe kowe wis mbois ngono lo.”

IP: “Mening.”

AK: “Ya aja mung mening thok, lakonana, neng kono diseneni pak likmu, neng kene genten tak seneni.”

(LD 3, EP 5, hal 86)

Konteks dhata ing ndhuwur yaiku, nalika leren kerja neng gilingan, Agus ngomongi Ipan yen kudu nyiapake uripe kanggo dina tembe. Kaya mangkene yen digayutake karo SPEAKING. (S) Kedadeyan kuwi dumadi nalika sore wayahe leren kerja neng gilingan. (P) Panutur lan mitra tuturé yaiku IP lan AK. (E) AK nuturi IP kareben sregep kerja. (A) AK nuturi IP yen wis wayahe mikirne dina tembene mbesuk kaya ngapa. AK nuduhne yen ta salah siji carane yaiku kerja sing sregep kareben dina tembe ora semrawut, nanging IP malah nyepelekné omongane AK, lan karo AK diseneni. (K) Anggone nuturake tuturan, IP kanthi cara guyon. (I) Tuturan kasebut dituturake kanthi cara lisan. (N) Tuturane IP sing ngrugekake AK, amarga Ipan nyepelekné Agus nalika dituturi, **Ipan: “Mening.”** (G) Tuturan diformulasikake kanthi cara dhialog.

4.1.4 Wujud Penyimpangan Asertif Ora Langsung

Wujud penyimpangan asertif ora langsung yaiku, tuturan sing nuduhake panutur ngenani bener orane sing dituturake. Sing kalebu asertif yaiku kayata, ngomongake, menuntut, ngakoni, nuduhake, nglaporake, menehi kasuyatan, ngurutake, lan pangangen-angen. Anane panliti, nлити penyimpangane, dadi apa kang dadi kosok balene saka kang kasebut bakal dadi dhata kang trep ing panliten iki, kayata nyepelekné, ngelokne lan ora ngajeni. Tembung ora langsung neng kene, yaiku maksud sing dituturake panutur ora langsung dituturake menyang mitra tutur lan nganggo perantara peserta tutur liyane, lan mitra tutur bisa dadi perantara. Saka panliten iki, ana pirang-

pirang dhata sing kalebu ing wujud penyimpangan asertif langsung. Tuladhane katuduhake ana ing dhata-dhata ing ngisor iki.

- (4) IP: “Wo, artine ki kowe neng ndi? Aku mrono ngono lo.”
PL: “Kowe karo wong tuwek kok kowa kowe piye maksudmu? Ndhak sopan.”
IP: “Aku nerangne iki lo.”
(LD 9, EP 6, hal 87)

Konteks dhata ing ndhuwur yaiku, nalika PL takon menyang IP anggone maca singkatan SMS. Kaya mangkene yen digayutake karo SPEAKING. (S) Nalika bengi lan neng njero omah. (P) Dituturake dening IP lan PL. (E) PL takon isi SMS-e Modin menyang IP amarga PL ora isa maca singkatan. (A) Nalika IP setrika, IP ditakoni karo PL ngenani SMS sing dikirim dening MD lan disingkat. Amarga ora isa maca tulisanane mulane ditakonake nyang IP lan karo IP diwacakne, nanging IP malah diseneni dening PL. (K) IP nuturake tuturane kanthi cara lugu. (I) Tuturan kasebut dituturake kanthi cara lisan. (N) Kanthi cara ora langsung IP ngrugekne lan wani nyang PL, yaiku ora basa anggone macakne SMS. **IP: “Wo, artine ki kowe neng ndi? Aku mrono ngono lo.”** (G) Tuturan kasebut diformulasikake kanthi cara dhialog.

4.1.5 Wujud Penyimpangan *Impositif*

Wujud impositif yaiku, wujud tuturan sing nduweni maksud kareben mitra tutur ngrungokake apa kang dituturake dening panutur lan dibacutake karo salah bawa (tindakan) sing ana ing sajrone tuturan kang dituturake panutur kasebut. Sing kalebu ing impositif kayata, njaluk, ngajak, meksa, ngongkon, nagih, mrintah, nyuwun, maneni, menehi pratandha lsp. Sajrone panliten iki ana pirang-pirang dhata sing kalebu ing impositif. Dhata-dhata kasebut katuduhake kaya ing ngisor iki.

- (5) UB: “Lo lo lo, lo lo lo, piye ta bocah wi karepe?”
PL: “Woy mandheg! Matane numpak motor, metu metu metu!”
(LD 15, EP 9, hal 88)

Konteks dhata ing ndhuwur yaiku, nalika UB nyetir mobil neng mburine PL sing numpak sepedha, nanging menggak-menggok. Kaya mangkene yen digayutake karo SPEAKING. (S) Wayah awan lan neng ndalan. (P) Panutur yaiku UB lan PL. (E) ngendheg UB sing numpak mobil. (A) Nalika PL arep mulih, dheweke numpak sepedha lan neng mburine eneng mobil sing disetir karo UB, amarga numpake sepedha menggak-menggok UB bingung, nanging PL malah nyalahne UB.

(K) Tuturane PL dituturake kanthi nggetak tur nesu. (I) Tuturan dituturake kanthi cara lisan. (N) Tuturan sing dituturake dening PL ngrugekake UB, amarga PL nuturake tuturan sing kasar yaiku ngongkon mandheg lan misuhi. **PL: “Woy mandheg! Matane numpak motor, metu metu metu!”** (G) Tuturan diformulasikake kanthi cara dhialog.

4.2 Tujuan Penyimpangan Maksim Kawicaksanan Sajrone

Sajrone pacaturan, ana tujuan-tujuan tartamtu sing arep dikarepake utawa digayuh. Saben pawongan mesthi ngusahakake kareben tuturane bisa ditampa dening para peserta tutur, utamane mitra tutur. Ananging ora arang proses pacaturan kasebut nduweni perkara-perkara sing marakake anggone pacaturan kurang lancar. Amarga peserta tutur utawa mitra tutur ora mangerteni kahanan utawa ora mangerteni topik kang dituturake dening panutur. Mula saka kuwi tuturan nduweni aturan-aturan sing bisa ngatur panutur lan peserta tutur liyane. Kareben anggone pacaturan bisa lancar.

Penyimpangan tumrap maksim kuwi bisa marakake proses pacaturan dadi ora lancar. Penyimpangan kasebut dumadi kareben sing ndeleng vidheo sajrone *cerita kehidupan karya Bats Channel* bisa ngilangake saka sepang, kurange hiburan, lsp. Sajrone pacaturan mesthi nduweni tujuan-tujuan tartamtu antarane panutur lan mitra tutur.

Maksim kawicaksanan nduweni paugeran sing bisa marakake peserta tutur isa padha mangerteni. Paugeran kuwi mau marakake antara panutur lan mitra tutur utawa peserta tutur liyane padha bisa menehi pakurmatan antara siji lan sijine. Paugeran maksim kawicaksanan kuwi mau dilakoni kanthi ora sadhar lan tuwuh saka pikiran. Mula saka kuwi, kanthi ora sadhar uga penyimpangan-penyimpangan paugerane maksim kuwi mau uga kerep dituturake dening panutur, mitra tutur utawa peserta tutur liyane. Kadhang kala penyimpangan saka maksim kawicaksanan kuwi mau bisa nuwuhake ora lancare pacaturan utawa bisa ngrugekake salah siji peserta tutur, isa panutur utawa mitra tutur.

Penyimpangan maksim kawicaksanan uga bisa nuwuhake tujuan-tujuan anyar. Tujuan kuwi dumadi saka apa kang dituturake dening panutur, mitra tutur utawa peserta tutur liyane. Saliyane kuwi, kahanan (konteks) uga bisa dadi salah sawijine tujuan penyimpangan maksim kawicaksanan kasebut. Ana ing panliten iki uga nuwuhake pirang-pirang tujuan anyar sing tujuan kasebut dumadi saka kurang anggone ngugemi paugeran maksim kawicaksanan. Sajrone panliten iki tuwuh telung (3) perkara tujuan sing disebabake dening penyimpangan maksim kawicaksanan sing ana ing *cerita kehidupan karya Bats Channel*.

Tujuwan-tujuwan kasebut yaiku, ngarani, nyepelekne, lan ora ngajeni utawa maneni. Katuduhake adhedhasar dhata-dhata ing ngisor iki lan bakal dijingglengi siji mbaka siji.

4.2.1 Tujuwan Penyimpangan Maksim Kawicaksanan Wujud Ekspresif

Sajrone wujud ekspresif sing ana ing *vidheo* karya *Bats Channel* iki ana rong macem tujuwan yaiku Ekspresif ngarani lan Ekspresif ora ngajeni utawa maneni. Sakabehane perangan sing tuwuh sajrone wujud ekspresif iki dijupuk saka dhata sing ana ing *vidheo* karya *Bats Channel*. Saben-saben dhata sing nduweni tujuwan ekspresif ngarani lan ekspresif maneni bakal dijlentrehake siji mbaka siji.

4.2.1.1 Tujuwan Penyimpangan Maksim Kawicaksanan Ekspresif Ngarani

Urip saben ndina ora kudu ngugemi paugeran-paugeran sing ana ing maksim kawicaksanan. Amarga saben pawongan sing kuwi nuturake tuturane, bakale beda lan nuwuhake tujuwan sing beda uga. Semono uga sing ana ing sajrone *vidheo Youtube Cerita Kehidupan* karya *Bats Channel* iki. Yen karya iki ngugemi paugeran maksim kawicaksanan bakale ora mungkin akeh sing ndeleng *vidheone*, nanging anggone nggawe pacaturan sajrone *vidheo Bats Channel* ora ngugemi paugeran maksim utawa malah nyimpangake maksim sing wis ana. Mula saka penyimpangane kuwi mau tuwuh tujuwan-tujuwan anggone nuturake tuturan kasebut, salah sijine *ngarani*. Tegese ngarani neng kene yaiku ngarani kanthi cara ala, mula saka kuwi bisa kalebu penyimpangan maksim. Katuduhake penyimpangan maksim kawicaksanan sajrone *vidheo cerita kehidupan* karya *Bats Channel* kaya ing dhata-dhata ing ngisor iki.

- (6) AK: “Halah iki dibacoka ya ra tedhas, ya perkara olahraga kuwi maeng.”
IP: “Turu ae penak.”
AK: “Ginjelmu pecah **goblog**. Reneya neng mburiku kene lo.”
(LD 28, EP 10, hal 91)

Konteks pacaturan (6) yaiku AK ngajak IP senam neng ngarepan omah, nanging IP nolak ajakane AK lan mangsuli yen milih turu. Tembung kang kagaris ngisor kasebut nuduhake penyimpangan maksim sing nduweni tujuwan ngarani mitra tutur. Ing sajrone bebrayan, yen ana wong sing nuturake tuturan sing padha kang kagaris ngisor yaiku “**goblog**” ing ndhuwur, nuduhake yen wong kasebut ngomongake tembung sing ala, mula saka kuwi, tembung sing kagaris ngisor “**goblog**” kalebu tembung ngarani, nanging ngemu konteks sing ala. Tembung

goblog diarani tembung ngarani ala amarga tegese tembung *goblog* yaiku angel mangertine marang piwulang. Mula saka kuwi mitra tutur dirugikake. Kudune AK bisa mangsuli kanthi tembung liyane sing ora ngrugekake IP.

4.2.1.2 Tujuwan Penyimpangan Maksim Kawicaksanan Ekspresif Maneni

Ukara-ukara utawa tembung sing nduweni tujuwan ekspresif maneni sing ana ing bebrayan uga ana ing sajrone *vidheo cerita kehidupan* karya *Bats Channel*. Ukara utawa tembung sing bakal kajlentrehake ing ngisor ngemu tujuwan ekspresif maneni/ora ngajeni amarga dideleng saka konteks pacaturane. Konteks sing paling akeh tuwuh ing tujuwan ekspresif maneni iki ana ing babagan umur antara panutur lan mitra tutur. Sajrone wujud ekspresif kanthi tujuwan maneni tuwuh telung dhata sing kalebu ing ekspresif maneni. Tuladha-tuladhane katuduhake ing ngisor iki.

- (7) AK: “Nek caramu kaya ngono kuwi wis ra kalal, karom tur musrik pisan. Aku suwi-suwi karo jalan pikiranmu ndhak nutut aku, ora cocok aku karo kowe suwi-suwi. Mbiyen kowe sing mengajarkan aku tentang bekerja keras, kowe sing mengajarkan aku tentang cinta, nyatane kowe saiki sing menghinati, peh peh peh. **Bajingan** kowe. Aku wis ndhak cocog karo kowe tenanan, penghianat. Yoh, Pan ngalih, Pan!
IP: “Yoh, mas!” (LD 26, EP 9, hal 91)

Konteks pacaturan (7) nuduhake nalika AK meruhi PL lagi nggolek pesugihan ing alas. AK ora seneng yen PL nggolek pesugihan, katuduhake kaya ing tuturane. Semono uga IP sing sarujuk karo AK yen ora seneng yen PL nggolek pesugihan. Antarane AK lan PL isih tuwa PL. Tembung sing kagaris ngisor yaiku “**Bajingan**” kalebu tembung pisuh. Tembung pisuh tegese yaiku tembung kasar utawa tembung kang saru lan ora pantes digunakake ing sajrone pacaturan ing bebrayan. Kamangka PL luwih tuwa tinimbang AK, nanging AK wani nuturake tuturan kasebut amarga AK wis nesu nalika meruhi PL nggolek pesugihan. Mula saka kuwi tembung *bajingan* kang dituturake dening AK kalebu tembung ekspresif sing tujuwane maneni.

4.2.2 Tujuwan Penyimpangan Maksim Kawicaksanan Wujud Asertif

Ukara asertif yaiku ukara sing sabenere lan dikarepake dening panutur. Sajrone bebrayan yen kepengin pacaturan bisa lancar lan ora kasendhat lan apa kang sabenere dikarepake bisa kalaksanan, mula teori kaya wujud asertif iki bisa dadi salah sijine pilihan.

Asertif dhewe uga nuduhake kepriye carane panutur nuduhake tuturane kanthi blaka. Semono uga sing ana ing sajrone *vidheo Cerita Kehidupan* karya Bats Channel iki, uga ngemu pirang-pirang perangan saka asertif. Perangan kasebut yaiku tujuan asertif ngarani, tujuan asertif nyepelekne, tujuan asertif maneni/ora ngajeni. Tujuan asertif ngarani adhedhasar *vidheo Cerita Kehidupan* karya Bats Channel ing ngisor iki tuwuh 4 dhata, tujuan asertif nyepelekne adhedhasar *vidheo Cerita Kehidupan* karya Bats Channel ing ngisor iki tuwuh 4 dhata, tujuan asertif maneni adhedhasar *vidheo Cerita Kehidupan* karya Bats Channel ing ngisor iki tuwuh 4 dhata. Kabeh perangan kasebut bakal diandharake siji mbaka siji ing ngisor iki.

4.2.2.1 Tujuan Penyimpangan Maksim Kawicaksanan Asertif Ngarani

Kaya kang wis diandharake ing ndhuwur, ing ngisor iki bakal dijlentrehake babagan tujuan penyimpangan maksim kawicaksanan asertif ngarani sing kanthi cara nintingi tanpa ninggalake konteks pacaturane. Saben-saben dhata kang ana ing ngisor iki dijupuk saka *vidheo cerita kehidupan* karya Bats Channel.

- (8) PG: “BBQ itu kayak sambel pedas.”
AK: “Hlo sambel kabeh pedhes mas.”
(LD 35, EP 11, hal 93)

Pacaturan nomer (8) ing ndhuwur nduweni konteks yaiku nalika PG nuduhake yen sambel BBQ (*Barbeque*: jinise sambel) nduweni rasa sing pedhes, nanging anggone mangsuli tuturane AK padha karo apa kang diandharake dening PG. Ukara sing kagaris ngisor yaiku “sambel kabeh pedhes” nduweni maksud yen sambel sejatine pedhes. Ukara kuwi dituturake dening dituturake dening AK marang PG kanggo nyethakake lan nuduhake kasunyatan yen AK wis ngerti ngenani sambel. Saliyane maksude AK kanggo nyethakake marang PG, ana maksud liyane yaiku maksud ngarani PG. Anggone AK ngarani PG yaiku anane panambang –e sing ana ing tembung ‘pedhes’. Beda makna yen tembung AK diganti ‘kabeh sambel kuwi pedhes mas’, amarga ing sajrone bebrayan yen ana tuturan sing sabenere mitra tutur wis mangerteni benere samubarang lan ketambahan panambang –e kaya ing ndhuwur bakal panutur kaya ngarani yen dheweke ora usah diweruhi wis weruh dhisik, utawa kanthi ora langsung makna tuturane yaiku ora perlu diomongake. Maneh-maneh logat sing digunakake karo AK kurang ngenakake mitra tutur PG. Mula saka kahanan kaya mangkono, pacaturan kasebut kalebu ing tujuan asertif ngarani.

4.2.2.2 Tujuan Penyimpangan Maksim Kawicaksanan Asertif Nyepelekne

Tembung nyepelekne saka tembung lingga ‘sepele’ sing ateges remeh utawa tanpa aji. Tembung ‘sepele’ oleh panambangan Ny- lan –ne sing akhire nduweni makna sing beda. Nyepelekne tegese yaiku ngremehake utawa ora ngajeni tumrap liyan. Ing ngisor iki ana 4 dhata pacaturan sing sakabehane dijupuk saka *vidheo ceirta kehidupan* karya Bats Channel. Saben-saben dhata bakal dijlentrehake siji mbaka siji.

- (9) AK: “Nek neng ngarep jenenge becekan. Sadurunge getun ibarat sedia payung sebelum hujan, sadurunge getun kudune awakmu melakukan neng ngarepe kowe wis mbois ngono lo.”

IP: “Mening.”

AK: “Ya aja mung mening thok, lakonana, neng kono diseneni pak likmu, neng kene genten tak seneni.”

(LD 3, EP 5, hal 86)

Konteks pacaturan ing dhata nomer (9) yaiku nalika AK nyritakake pengalamane nalika wiwit kerja marang IP sing lagi aras-arasen kerja. Wujud asertif ana ing sajrone konteks yaiku nalika AK nyritakake nalika wiwit kerja. Apa sing dicritakake dening AK marang IP sakabehane diblakakake. Tembung sing nyepelekne yaiku tembung sing kagaris ngisor yaiku “Mening.” Tembung ‘mening’ nduweni makna sing memper karo tembung ‘apik’. Tembung mening minangka dhialek ing Bebrayan salah siji panggonane yaiku ing Tulungagung. Tembung ‘apik’ dhewe tegese becik lan alus. Panganggonane ing pacaturan ing ndhuwur sing marakake tembung ‘mening’ dadi pawadane pacaturan nomer (60) iki kalebu ing asertif nyepelekake. Nalikane AK nuturi IP ngenani wiwitane kerja, dening IP malah mung diwangsulni cekak aos lan nganggo logat sing kurang pas yen dicakake. Bakal beda yen anggone AK mangsuli ora cekak aos lan dibacutake nganggo tembung sing nyarujuki apa sing kandhakake dening AK. AK bakale ora ngrasa dirugikake. Kabukti nalika AK mangsuli tembung mening kasebut, AK mangsuli ‘Ya aja mung mening thok, lakonana...’ amarga AK mangerteni sipat asline IP. Mula saka pirang-pirang perkara mau dhata pacaturan nomer (1) iki kalebu ing tujuan penyimpangan maksim kawicaksanan asertif nyepelekne.

4.2.2.3 Tujuan Penyimpangan Maksim Kawicaksanan Asertif Maneni

Tembung ‘maneni’ saka tembung lingga ‘wani’ sing ateges nduwe kekendelan utawa ora wedi tumrap samubarang. Tembung ‘wani’ oleh panambang m- lan

seselan –ne- sahingga dadi ‘maneni’. Tembung maneni uga nduweni teges sing memper karo linggane. Tembung maneni sejatine luwih trep yen ditegesi ngendelake diri pribadi marang liyan. Asertif maneni uga ora isa uwal saka konteks pacaturan. Ing ngisor iki bakal dijlentrehake siji mbaka siji dhata sing dianggep mlebu ing tujuwan penyimpangan maksim kawicaksanan asertif maneni.

- (10) PL: “Toyong, Jono, Hendri, Feri, Karmani, Ali, Mimbar, Suban, Amin, Rodin. Kowe arep nyang ndi kowe?”

IP: “**Neng njaba iki lo.**” (LD 4, EP 6, hal 86)

Konteks pacaturan nomer (10) yaiku nalika PL maca dhaptar tukang giling lan ngerti yen IP liwat tumuju nyang emper omah. Tetembungan sing ngemu asertif lan sing ngemu tujuwan maneni yaiku tuturan sing kagaris ngisor yaiku “**Neng njaba iki lo.**”. Tetembungan kasebut ngemu asertif amarga apa kang dituturake lan apa sing dumadi padha benere. Tuturan kasebut uga ngemu tujuwan maneni amarga adhedhasar konteks. Antarane PL lan IP kuwi nduweni jarak umur sing adoh banget, amarga IP minangka ponakane PL. Anggone nuturake IP marang PL kurang trep amarga kudune dituturake kanthi basa krama inggil. Ing bebrayan kedadayan kaya mangkono kuwi dianggep ora *etis* lan dianggep sing luwih nom kuwi wani marang sing luwih tuwa. Sajrone pacaturan kasebut sing luwih tuwa yaiku PL lan sing nom IP. Mula saka perkara-perkara kuwi dhata pacaturan (64) iki kalebu ing tujuwan penyimpangan maksim kawicaksanan asertif maneni.

4.2.3 Tujuwan Penyimpangan Maksim Kawicaksanan Impositif Maneni

Ukara impositif yaiku ukara sing gunane kanggo nuturake tuturan sing wujud ngongkon. Ukara kasebut gunane kanggo alat pacaturan, kanggo nuduhake samubarang sing ana ing sajrone nalar utawa rasa ing manungsa. Kamangka saka kuwi ukara impositif ngemu samubarang sing dituduhake, diomongake, dipenginake supaya mitra tutur nindakake sing dadi keparepan panutur. Sajrone jlentrehan bacute iki, ana 5 dhata sing kalebu ing ukara impositif lan nduweni tujuwan maneni. Tembung maneni sejatine luwih trep yen ditegesi ngendelake diri pribadi wedi marang liyan. Saben-saben dhata ing ngisor iki dijupuk saka *vidheo cerita kehidupan karya Bats Channel*, lan bakal dijlentrehake siji mbaka siji.

- (11) UB: “Lo lo lo, lo lo lo, piye ta bocah wi karepe?”

PL: “**Woy mandheg! Matane** numpak motor, metu metu metu!”

(LD 15, EP 9, hal 89)

Konteks dhata pacaturan ing dhata nomer (68) yaiku nalika UB lan PL lagi neng ndalan. UB sing numpak *mobil* nganggep PL sing numpak pit kurang ngati-ati. Tuturan dhata pacaturan nomer (68) ngemu impositif amarga tembung sing kagaris ngisor yaiku “**Woy mandheg! Matane**”. Tuturan kasebut kalebu ing impositif amarga anane tuturan ‘Woy mandheg!’ sing dituturake PL marang UB kareben UB mandheg anggone numpak *mobil*. Tembung sing nuduhake yen tuturan kasebut uga kalebu ing tujuwan maneni yaiku tembung ‘matane’. Tembung ‘matane’ sing saka tembung lingga ‘mata’ ing tuturane AK oleh panambang –ne lan AK anggone nuturake kanthi nesu. Yen kaya mangkono, tembung ‘matane’ bisa kalebu tembung pisuh amarga anggone nuturake kanthi nesu. Tembung pisuh yaiku tembung kasar utawa tembung kang saru lan ora pantes digunakake ing sajrone pacaturan ing bebrayan. Saka rong perkara kasebut, dhata pacaturan nomer (68) bisa kalebu ing tujuwan penyimpangan maksim kawicaksanan impositif maneni.

PANUTUP

5.1 Dudutan

Vidheo Youtube Cerita Kehidupan karya Bats Channel yaiku *vidheo* sing nyritakake urip saben ndinane tukang giling sing ana ing Tulungagung. Sajrone crita kasebut ora mung nyritakake kahanan sajrone panggon gilingan wae, nanging uga nyritakake rekasane wong golek dhuwit, nyritakake babagan tresna, lan utamane nyritakake uripe cah nom. Sajrone crita kuwi uga akeh banget unen-unen sing mathuk karo kahanan jaman saiki. Basa sing dianggo dening para panutur lan mitra tutur sing ana ing sajrone *Vidheo Youtube Cerita Kehidupan karya Bats Channel* iki ora bisa dianggep basa sing baku utawa basa sing ngemu tata aturan, mligine aturan maksim kawicaksanan.

Wujud penyimpangan maksim kawicaksanan sajrone *Vidheo Youtube Cerita Kehidupan karya Bats Channel* iki ana telung macem. Bisa kaperang maneh dadi telung tujuwan sing ana ing wujud. Telung macem wujud penyimpangan maksim kawicaksanan *Vidheo Youtube Cerita Kehidupan karya Bats Channel* yaiku, sing sepisan penyimpangan maksim kawicaksanan *Vidheo Youtube Cerita Kehidupan karya Bats Channel* kanthi wujud *Ekspresif*, sing nomer loro yaiku penyimpangan maksim kawicaksanan *Vidheo Youtube Cerita Kehidupan karya Bats Channel* kanthi wujud *Asertif*, lan sing kaping pungkasan yaiku penyimpangan maksim sajrone *Vidheo Youtube Cerita Kehidupan karya Bats Channel* kanthi wujud *Impositif*.

Saliyane wujud penyimpangan maksim sing tuwuh ana ing *Vidheo Youtube Cerita Kehidupan* karya *Bats Channel*, uga tuwuh pirang-pirang tujuwan lan titikane. Tujuwan sing tuwuh sajrone saben wujud ora padha cacahe. Kayata sing sepisan wujud *Ekspresif* tuwuh rong tujuwan yaiku, *Ekspresif* kanthi tujuwan ngarani lan *Ekspresif* kanthi tujuwan maneni. Tujuwan penyimpangan maksim kawicaksanan sing nomer loro sajrone *Vidheo Youtube Cerita Kehidupan* karya *Bats Channel* yaiku *Asertif* kanthi tujuwan ngarani, *Asertif* kanthi tujuwan nyepelekné lan *Asertif* kanthi tujuwan maneni. Tujuwan penyimpangan maksim sajrone *Vidheo Youtube Cerita Kehidupan* karya *Bats Channel* sing kaping telu yaiku *Impositif* kanthi tujuwan maneni. Kabeh sing tuwuh ing ndhuwur kuwi adhedhasar kahanan lan pamilihe tetembungan sing dianggo nuturake.

Sing pungkasan yaiku ngenani titikane saben wujud lan tujuwane. Saben wujud lan tujuwan nduweni siji titikan sing padha yaiku ngrugekake mitra tutur lan nguntungake panutur. Titikan kuwi dumadi amarga titikan kuwi minangka titikan penyimpangan maksim kawicaksanan. Titikan liyane kayata, nggunakake tetembungan sing kasar, nggunakake tembung pisuh, ora ngaggo krama inggil, nuduhake alane liyan cekak aose tembung, kurang sambunge pacaturan antarane panutur lan mitra tutur lan liya-liyane.

5.2 Pamrayoga

Panliten iki mung ngrembug saperangan babagan wujud, tujuwan lan titikane penyimpangan maksim kawicaksanan sajrone *Vidheo Youtube Cerita Kehidupan* karya *Bats Channel*. Panliten iki uga isih adoh saka tembung sampurna. Aspek liya-liyane isih durung kabedhah kanthi rowa. Mula, perlu dianakake maneh panliten sing mirunggan ngenani wujud, tujuwan lan titikane penyimpangan maksim kawicaksanan sajrone *Vidheo Youtube Cerita Kehidupan* karya *Bats Channel* kanthi luwih njlimet.

KAPUSTAKAN

- Chaer, Abdul & Leoni Agustina. 2004. *Sosiolinguistik : Perkenalan Awal*. Jakarta : Rineka Cipta.
- Chaer, Abdul. 2003. *Linguistik Umum*. Jakarta : PT Rineka Cipta.
- Chaer, Abdul. 2010. *Kesantunan Berbahasa*. Jakarta : PT Rineka Cipta.
- Ibrahim, Abd Syukur. 1993. *Kajian Tindak Tutur*. Surabaya : Usaha Nasional.
- Kesuma, Tri Mastoyo Jati. 2007. *Pengantar (Metode) Penelitian Bahasa*. Yogyakarta : Carasvatibooks.

- Leech, Geoffrey. (Terjemahan M. D. D. Oka). 2011. *Prinsip-prinsip Pragmatik*. Jakarta : Universitas Indonesia
- Mulyana, Deddy. 2005. *Ilmu Komunikasi : Suatu Pengantar*. Bandung : Remaja
- Nadar, F.X. 2009. *Pragmatik & Penelitian Pragmatik*. Yogyakarta Graha Ilmu
- Rahardi, Kunjana. 2005. *Pragmatik : Kesantunan Imperatif Bahasa Indonesia*. Jakarta : Erlangga.
- Rahardi, Kunjana. 2009. *Sosio pragmatik*. Jakarta : Erlangga.
- Sudaryanto. 1988. *Metode Linguistik Bagian Kedua: Metode dan Aneka Teknik Pengumpulan Data*. Yogyakarta: Gajah Mada University Press.
- Sudaryanto. 1993. *Metode dan Aneka Teknik Analisis Bahasa*. Yogyakarta : Duta Wacana University Press.
- Sugiyono. 2018. *Metode Penelitian Kuantitatif, Kualitatif, dan R&D*. Bandung : Alfabeta.
- Suryabrata, Sumadi. 2008. *Metodologi Penelitian*. Depok : Rajawali Pers.
- Yule, George. (Terjemahan Indah Fajar Wahyuni). 2014. *Pragmatik*. Yogyakarta : Pustaka Pelajar.

Jurnal :

- Surana, I Dewa Putu Wijana, S. U. M. A., & Poedjosedarmo, S. (2015). *Variasi Bahasa dalam Stiker Humor* (Doctoral dissertation, Universitas Gadjah Mada). (online). (http://etd.repository.ugm.ac.id/index.php?mod=penelitian_detail&sub=PenelitianDetail&act=view&typ=html&buku_id=87892&obyek_id=4 Diakses lan dideleng 7 Desember 2019)

Skripsi:

- Astutik, Fitriya. 2017. *Pelanggaran Maksim Kesopanan Pada Teks-Teks Dialog Buku Echo 2*. Yogyakarta: Universitas Negeri Yogyakarta.
- Supriyadi. 2011. *Pelanggaran Prinsip Kesantunan Dalam Naskah Drama Bardji Barbeh Karya Catur Widya Pragolpati*. Semarang : Universitas Negeri Semarang.

Sumber Web

- ([https://bagawanabiyasa.wordpress.com/2016/08/14/konteks-tutur-situasi-tutur-peristiwa-tutur-dan-tindak-tutur/dideleng 29 Juni 2019](https://bagawanabiyasa.wordpress.com/2016/08/14/konteks-tutur-situasi-tutur-peristiwa-tutur-dan-tindak-tutur/dideleng%2029%20Juni%202019)).
- (<https://edisuryadimaranaicindo.wordpress.com/2012/03/01/aspek-aspek-pragmatik-tindak-tutur-praanggapan-dan-implikatur-2/>, dideleng 29 Juni 2019).

(<https://littlestoriesoflanguages.wordpress.com/2012/05/16/prinsip-kesopanan-politeness-principles/> dideleng 13 November).
(<https://www.ilmubahasa.net/2014/11/prinsip-kesopanan-maksim-dan.html#>, dideleng 01 Juli 2019).

